

ЖАНРАВА-СТЫЛІСТЫЧНЫЯ АДМЕТНАСЦІ І МОЎНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ МІНІЯЦЮР ЯНКІ СІПАКОВА

Мініяцюра ў літаратуразнаўстве да пэўнага часу інтэрпрэтавалася як адна са структурных разнавіднасцей апавядання, аднак літаратурная практыка другой паловы ХХ стагоддзя засведчыла яе жанравую самастойнасць. Сёння ў навуковых крыніцах сустракаем наступныя дэфініцыі мініяцюры як літаратурнага жанру: 1) *мініяцюра* – малы жанр, які характарызуецца сцінутасцю памеру, сінтэтычнай прыродай (аб'ядноўвае ў сабе розныя жанравыя пачаткі), неразвітым сюжэтам, лаканічным маўленнем (часам рытмізаваным), насычанасцю аўтарскай экспрэсіяй, дамінуючым вобразам аўтара (лірычнага суб'екта) [1, с. 5]; 2) *мініяцюра* – гэта вельмі маленькі па аб'ёме твор, кампазіцыйна завершаны, але з перавагай аднаго кампазіцыйнага элемента – кульмінацыі, узмоцненай аўтарскай экспрэсіяй і дамінуючым вобразам аўтара, які зліваецца часцей за ўсё з апавядальнікам [2, с. 10]; 3) *мініяцюра* – гэта кампазіцыйна і змястоўна завершаны твор малога аб'ёму, які заключае ў сабе асноўную думку і ідэю ў так званым «чыстым» выглядзе. Думка, падзеі могуць быць настолькі выразнымі і ёмістымі, што ўжо не патрабуюць далейшага падрабязнага апавядання [3, с. 85].

Мініяцюра не прадугледжвае паказу падзей у іх эвалюцыі, гэта амаль заўсёды адзін фрагмент рэчаіснасці, адна з'ява, адзін эпізод, адна думка. Аднак такая абмежаванасць у прасторы тэксту не азначае змястоўнай абмежаванасці. Пад тэндэнцыяй да мінімізацыі разумеецца жаданне аўтара ў мінімальнай колькасці знакаў-інфарматараў данесці найбольшую колькасць сэнсу.

З'ява мінімізацыі знайшла распаўсюджанне ў жывапісе, скульптуры, трохмерных візуальных мастацтвах, музыцы. Сваё месца яна заняла і ў літаратуры. Даследчык Д. Янечэк адзначыў, што «мінімалізм выкарыстоўвае вельмі сціплы лінгвістычны матэрыял, вербальны эквівалент гатовых аб'ектаў, ствараючы з дапамогай яго яркія творы, якія часам правакуюць нечаканыя высновы» [4, с. 257].

Беларускі пісьменнік Янка Сіпакоў як аўтар-эксперыментатар не мог пакінуць без увагі міні-прозу. У яго творчай скарбонцы важнае месца занялі лірычныя мініяцюры, якія, як адзначыла даследчыца Гоўзіч І. М., сталі «паяднаннем суб'ектыўнага і «аб'ектыўнага», лірыка-эмацыйнага і інтэлектуальна-філасофскага, дакументальнага і фантазійнага пачаткаў. У іх вызначыліся такія рысы творчасці Янкi Сіпа-

кова, як лірызм, павышаная пачуццёвасць лірычнага героя, асацыятыўнасць вобразнасці, маналагічная апавядальнасць» [5].

Дадзеная работа прысвечана аналізу жанрава-стылістычных і моўных адметнасцей мініяцюр Янкі Сіпакова з цыклаў «Як птушкі ў лёце», «Наталенне смагі», «Узятак з маўчання». Названыя цыклы ўяўляюць сабой адзінства разнастайных па сваёй зместава-стылістычнай характарыстыцы мініяцюр: тут і роздумы пісьменніка-творцы аб літаратуры і літаратурнай дзейнасці, аб роднай мове, і развагі грамадзяніна-патрыёта аб гісторыі роднай зямлі, і думкі пісьменніка-філосафа наконт маральных, духоўных асноў жыцця. Тэматычны спектр шырокі, але адно ў цыклах мініяцюр застаецца непарушным – гэта пранізлівае самаагальненне чалавечай душы, асабістага вопыту аўтара.

У пошуках істотных прымет тэкстаў пэўнага жанру важна выходзіць за межы крытэрыяў толькі зместавага плану, неабходна звяртацца да кампазіцыйна-сінтаксічных, моўных адметнасцей. Мініяцюры Сіпакова з названых цыклаў розныя па аб'ёме: ёсць тыя, што займаюць некалькі старонак, і тыя, што змясціліся ў адзін сказ. Такая дыферэнцаванасць падачы інфармацыі звязана з імкненнем аўтара выказацца, нягледзячы ні на што, структураўтваральным тут з'яўляецца голас аўтара, а не фабула.

У мініяцюрах Янкі Сіпакова, як і ў яго эсэ [6], істотнай паўстае сама пазіцыя аўтара, якая тым ці іншым чынам апавядальна маркіруецца. Устаноўка на ярка выражаную функцыю ўздзеяння выяўляецца ў павышанай частотнасці структур экспрэсіўнага сінтаксісу.

Так, для выражэння ўнутранага стану апавядальніка, яго эмоцый і ацэнак, а таксама для аблягчэння ўспрымання інфармацыі ў мініяцюрах актыўна выкарыстоўваюцца сродкі рытмізацыі маўлення, заснаваныя на паўторах. Да прыкладу, дзейснай крыніцай рытму з'яўляецца **сінтаксічны паралелізм**: *Якая гэта жахлівая трагедыя для пісьменніка: глядзець і не бачыць, слухаць і не чуць, пісаць і не тварыць!; Пісьменніку трэба заўсёды быць з народамі. Яму баліць – а ты стогнеш, яго абражаюць а ты плачаш; Літаратура – паліклініка, а не бальніца. Пісьменнік – доктар, але не хірург; Хто ж будзе пасля гэтага любіць нас, калі мы самі сябе гэтак не любім, хто ж будзе паважаць нас, калі мы самі сябе гэтак не паважаем?!*

У многіх выпадках сінтаксічны паралелізм спалучаецца з іншымі фігурамі, заснаванымі на паўторы слоў: **анафарай**: *Чалавек, які не паважае і не любіць свой народ, не зможа паважаць і любіць іншы. Чалавеку, які не зразумее сябе ў цяжкім мінулым, нялёгка будзе і ў светлай будучыні; Розніца паміж вугалем і алмазам вызначаецца адно толькі размяшчэннем атамаў. Розніца паміж сапраўдным творам і падробкаю таксама вызначаецца такой жа самай дробяззю –*

усяго толькі размяшчэннем літар, парадкам слоў у сказе; **эпіфарай**: Любоў да радзімы напісала **гэты эпас**. Гонар і годнасць нарадзілі **гэты эпас**; Хто яшчэ, акрамя нас, беларусаў, можа пахваліцца такою дурнотаю: **«Роднай мовы не ведаю»?! Які яшчэ дзяржаўны функцыянер можа прызнацца ў сваім невуцтве: «Роднай мовы не ведаю»?!; сімплакай**: Злёмся, бывае, на суседа па планеце, лаем яго: **«Чаму ты не крычыш? Крычы, як мы!»**, **«Чаму не разбураеш? Разбурай, як мы!»**.

Сродкамі актуалізацыі адкрытага аўтарскага «я» ў мініяцюрах выступаюць фігуры, генетычна звязаныя са структурамі гутарковага сінтаксісу, – сегментацыя і парцэляцыя. Такая сегментаваная канструкцыя, як **назоўны тэмы**, на 20-і старонках мініяцюр з цыкла «Як птушкі ў лёце» выяўлена 5 разоў, па 6 прыкладаў з назоўным тэмы ў цыклах мініяцюр «Наталенне смагі» (40 с.), «Узятак з маўчання» (22 с.). Дзякуючы своеасаблівай структуры, канструкцыі з назоўным тэмы могуць перадаваць суб'ектыўнае стаўленне аўтара да інфармацыі. Назоўны тэмы дае пісьменніку магчымасць у лаканічнай форме адначасова паведаміць нешта пра пэўны прадмет, з'яву і выявіць уласную пазіцыю ў адносінах да яго: **Балбатыны**. Як красуюцца яны ўсюды: і за трыбунамі, і ў застоллях, і проста там, дзе сабралася больш двух чалавек; **Талент кіраўніка і талент творцы**. Яны шмат дзе супадаюць, але часам і ўзаемавыключаюцца: або той, або гэты; **Абарона і забарона**. Усёй розніцы між імі – адна літара. Але затое якая яна магутная і бязлітасная, гэтая літара!

Гутарковую інтанацыю далучэння ўносіць ў маўленне аўтара-апавядальніка **парцэляцыя** – раздзяленне сказа на некалькі інтанацыйна адасобленых частак. Парцэляваныя канструкцыі дазваляюць стварыць уражанне непасрэднага фарміравання думкі і яе паступовага разгортвання. Узнікае адчуванне спакойнага, прадуманага дапаўнення выказвання значнымі, з пазіцыі апавядальніка, удакладненнямі: **Што такое жыццё? Гэта адзінства, узаемаразуменне і садружнасць зямлі, вады, паветра і агню. І яшчэ – думкі; І што гэта ўвогуле за народ такі, у якім не знайшлося 15 тысяч інтэлігентных сем'яў?! На 10 мільёнаў насельніцтва!**

Выразна праяўляецца экспрэсіўнасць аўтарскага маўлення ў **рытарычных воклічах**, якія перадаюць разнастайныя адценні эмоцый апавядальніка і пры дапамозе якіх аўтар апелюе да пачуццяў чытачоў: **Божа мой! Вярні майму народу гістрычную памяць, абудзі ў ім самапавагу; Якія ж яны мудрыя і высокаадукаваныя, нашы любімыя непісьменныя маткі!**

Мэтам ўстанаўлення цеснага кантакту з чытачамі служаць **пытальна-адказавыя комплексы**. Спецыфіка такіх псеўдадыялогаў заключаецца ў тым, што адказвае на пытанні сам аўтар, хоць пытанне

нібыта задаецца ад асобы чытача, г. зн. у ім прадбачыцца пытанне чытача: *Чым жа яна [літаратура – В.Р.] жыве? Што гэта такое? Думка? Пачуццё? Мара? Тое, што прайшло? Што будзе? Відаць, усё гэта, узятае разам, ды яшчэ – ні многа ні мала – усё, чым жыве чалавек ва ўсіх вымярэннях, і ёсць літаратура.*

Мініяцюры Янкі Сіпакова – гэта творы, у якіх выразна адчуваецца аўтарская прысутнасць. Больш за тое, мініяцюры Янкі Сіпакова дыялагічныя: форма падачы матэрыялу як бы правакуе рэакцыю чытача ў адказ, будзіць яго эмацыянальную думку. Для максімальнага раскрыцця аўтарскага «я» пісьменнік выкарыстоўвае разнастайныя прыёмы экспрэсіўнага сінтаксісу: сінтаксічны паўтор, сегментацыю, парцэлецыю, рытарычныя воклічы, пытальна-адказавыя комплексы.

ЛІТАРАТУРА

1. Чойнжурова Ю. Ж. Поэтика жанра миниатюры в русской литературе Бурятии второй половины XX века: автореферат дис. ... канд. филол. наук: 10.01.01 / Бурят. гос. ун-т. Улан-Удэ. 2005. 23 с.

2. Баймиева В. Ю. Жанр миниатюры в русской литературе XX века // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2016. № 9(63): в 3 ч. Ч. 3. С. 10–12.

3. Римиханова А. Н. Жанрово-стилистические особенности миниатюр В. Вересаева // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Общественные и гуманитарные науки: 2013. № 1 (22). С. 85–89.

4. Янечек, Дж. Д. Минимализм в современной русской поэзии: Всеволод Некрасов и другие // Новое литературное обозрение. 1997. № 23. С. 246–257.

5. Гоўзіч І.М. «Жыццё пражыць – не поле перайсці» (кніга «Наталенне смагі» як мастацкае ўвасабленне духоўнага жыцця Янкі Сіпакова) [Электронны рэсурс]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74330777.pdf> (Дата звароту: 1.02.2022).

6. Русак О. В. Синтаксические характеристики эссе из сборника «Зялёны лісток на планеце Зямля» Янкі Сіпакова // Функциональная грамматика: теория и практика: сб. научных статей по итогам Всероссийской с международным участием научно-практической конференции, посвященной 70-летию со дня рождения доктора филологических наук, профессора Л. Н. Оркиной / отв. ред. А. Д. Ахвандерова, О. А. Димитриева, З. Н. Якушкина. – Чебоксары: Чуваш. гос. пед. ун-т, 2021. – С. 365–371.